

AT FINDE MENING I/GENNEM AIDS

Dansk aidslitteratur 1982-2023

Af Mons Bissenbakker

Udenfor de grå massive bygninger lå barer og diskoteker. Barer med mørke baglokaler, hvor man kunne elske uden at se med hvem natten lang. Kroppe fandt ind i kroppe. Epidemien kunne holdes i live.

På legepladser legede børn, radmagre som skeletter. I kirkerne kopulerede nonner og præster med hinanden og onanerede under sølvkandelabre og små kors med den lidende Kristus på. Gamle love-fashions gled ud. Det blev sjældnere og sjældnere at ha sex via walkie-talkies og video. Borte var de sterile gummihandsker og beskyttelsesmasker, man i en lang periode havde troet kunne holde epidemien på afstand. Nul underjordisk kloak-sex og ingen badekar til urin- og afføringssex i bodegaerne. Nu var det tid til at bolle på operationsbordene. I tandlægestolene og på slagterierne. (Sjøgren, 1986, s. 77)

I en scene i Elo Sjøgrens *Pulvermanden* hallucinerer protagonisten X en vision af fremtidsåret 2009, i hvilken forsøget på at helbrede den nye epidemiske sygdom "AIDS" er forkastet til fordel for en institutionalisering og demokratisk omfordeling af smitten. Menneskehedens mål er nu ikke at holde sig i live ved at undgå sygdom, men i stedet holde aids i live ved at stille menneskekroppen til rådighed for epidemien. Da *Pulvermanden* udkom i maj 1986, var det, som det fremgår, svært at vide, hvad fremkomsten af aids konkret ville komme til at betyde. Ville der være

en ende på krisen, eller ville hele menneskeheden simpelthen uddø? Hvad var aids overhovedet? Og hvordan skulle man skabe mening i den nye verdenssituation, hvor man på et tidspunkt, hvor epidemiernes tid ellers var erklæret forbi, pludselig risikerede at dø af sex? Litteraturen var et af de steder, hvor overvejelserne omkring aids' betydning i abstrakt og konkret form kunne udspille sig. Fra begyndelsen af 1980'erne og frem til i dag har det litterære forestillingsrum i en vis forstand udgjort sit eget forsøg på at holde om ikke selve sygdommen så fortolkningen af den i live. At stille skriften til rådighed for sygdommens kulturhistorie.

Selvom der for øjeblikket er en stigende interesse for aidskrisen i nyere dansk og international kulturproduktion (von Essen, 2024), er den danske aidslitteratur endnu ikke behandlet som samlet fænomen. Nærværende artikel søger at råde bod på denne mangel ved at give en oversigt over den danske aidslitteratur, som peger på samlende træk og tendenser.¹ I nedenstående indleder jeg med nogle betragtninger over, hvordan den danske litteratur har behandlet aidskrisen i forhold til, hvordan den internationalt anerkendte amerikanske litteratur har gjort det, og situerer den danske aidslitteraturs form og genre i sin kunstneriske og politiske tid. Derpå følger en tematisk gennemgang af centrale temaer, som illustreres via tekstdeslag. Nedslagene følger i det store og hele aidslitteraturens kronologi fra de tidlige 1980'ere og frem til i dag, dog med fokus på perioden fra begyndelsen af 1980'erne til midt i 1990'erne, da epidemien var på sit højeste, hvilket også udgør den periode, hvori det meste af den danske aidslitteratur er produceret. Jeg begynder i de tidligste aidsteksters fokus på dødsbevidsthed som et forsøg på at finde

¹ Nærværende artikel er en del af forskningsprojektet *The Cultural History of Aids in Denmark*, der undersøger aidskrisens danske kulturhistorie. Projektet finansieres af Danmarks Frie Forskningsfond og består foruden nærværende artikels forfatter af forskningsleder Michael Nebeling Petersen, lektor Camilla Bruun Eriksen; postdoc Bolette Frydendahl Larsen og postdoc Tobias de Fønss Wung-Sung.

mening i den nye sygdom og på uenigheden om, hvorvidt aids burde føre til en større forpligtelse på det monogame parforhold, eller om sygdommen netop burde være anledning til at centrere andre relationer. Derpå ser jeg på ungdomsromanernes skildringer af homoseksuelles aidsdød som en bekræftelse af heteronormativiteten og på den diskussion om kunstens brug af aids som motiv, som Suzanne Brøgers aidstekster affødte. Jeg opholder mig ved den lille, men signifikante håndfuld tekster, som aidssyge selv har produceret, inden jeg ser på 1990'ernes "afmatte" aidslitteratur, der leder op til 2000'ernes og 2010'ernes og 2020'ernes forsøg på at mindes aids.

Som det vil fremgå, kredser den danske aidslitteratur om de samme temaer som den internationale, men den danske aidslitteraturhistorie er ikke desto mindre interessant, fordi den også på afgørende punkter adskiller sig fra den internationalt anerkendte amerikanske og fra den svenske, som den lokalt kan sammenlignes med. Den danske aidslitteraturs formmæssige udvikling tegner således en diametralt modsat bevægelse af den amerikanske, idet den går fra det abstrakte og eksperimenterende til det mere realistiske. Den adskiller sig dog også fra den svenske aidslitteratur med sin langt større volumen. Således demonstrerer artiklen, at Danmark har sin egen selvstændige aidslitteraturhistorie, som siden begyndelsen af 1980'erne på sin egen måde har afsøgt, hvordan og på hvilke præmisser det lader sig gøre at finde mening i, med eller via aids.

Aidslitteratur: Sorgbearbejdning og genrevalg

Fortolkningen af de kunstneriske responser på aids-krisen er i den internationale forskning især båret af en amerikansk synsvinkel. I krisens begyndelse leverede teoretikere som Susan Sontag (1989) og Douglas Crimp (1987; 2002) centrale begreber til analysen af sygdommens metaforik. Som Paula A. Treichler påpeger, medførte aidsepidemien også sin egen "epidemic of signification" (1999, s. 19), hvis syndflod af ambivalente videnskabelige, sociale, konspiratoriske og kunstneriske betydninger, det er nødvendigt

at skabe mening i for at forstå aidskrisens kulturelle aftryk. Ann Cvetkovich undersøger udfordringerne i forhold til at huske og behandle aidskrisens kunstneriske betydninger og arbejder affektteoretisk (Bissenbakker og Petersen, 2012) med at etablere "følelsesarkiver", hvis formål ikke blot er at bevare fakta, men lige så meget at formidle epidemiens politiske historie som en affektiv historie (Cvetkovich, 2003, s. 6; Danbolt, 2013, s. 93-98). Et lignende projekt kan ses hos litteraten Monica Pearl, som i sin karakteristik af amerikanske litterære reaktioner på aidskrisen påpeger, at aidslitteraturen må forstås som sorgbearbejdende snarere end blot dokumenterende. Aidslitteratur – især den, som er skrevet ud fra førstehånderfaringer af krisens indvirkning på det homoseksuelle miljø – udgør et forsøg på at bearbejde chok og på at skabe en form for mening eller orden i kaos. Narrationens proces er også sorgens (Pearl, 2012, s. 20).

Selvom min artikel lægger sig i forlængelse af sådanne kulturanalytiske undersøgelser af de kunstneriske reaktioner på aidsepidemien, adskiller den sig fra Cvetkovich' og Pearls projekter. Min interesse består i at give en oversigt over den samlede danske aidslitteratur, også den, der ikke behandler en homoseksuel erfaring. Omvendt må det siges, at også i dansk litteraturhistorie er og bliver aids den homo- og biseksuelle mands historie. Der er forsvindende få skildringer af hivpositive kvinder og stort set ingen skildringer af karakterer, som er blevet smittet på andre måder end seksuelt. Selvom perioden historisk set også prægedes af den store bløderskandale, hvor 91 blødere blev smittet med hiv gennem faktormedicin, og af en offentlig bekymring for mulig hivspredning blandt stofbrugere og sexarbejdere (Petersen m.fl., 2024), skildres hiv/aids i litteraturen overvejende som knyttet til mandlig homo- og biseksualitet. Derfor læser jeg især aidslitteraturen i relation til queerteorier om seksuel identitet og heteronormativitet, det vil sige med et fokus på kønnede og seksuelle normer og konstruktioner (Bissenbakker, 2005; Nyegaard, 2023).²

² De litterære værker er blandt andet fundet i samarbejde med forskningspraktikant Maria Hørslev Hansen, som har fremsøgt titler via Det Kgl. Bibliotek,

Den danske aidslitteratur skriver sig generelt ind i sin samtids litterære tendenser, der i 1980'erne og 1990'erne blandt andet tager form af postmoderne blandingsgenrer, sideordnede plots, punkæstetik m.m. Den har mange temaer og bekymringer fælles med den amerikanske litteratur og kultur, som den er inspireret af, men også skiller sig ud fra, især hvad angår valg af form og genre. Pearl beskriver, hvordan den amerikanske aidslitteratur fra 1988-2012 tegner en bevægelse fra at benytte realismen som form – fx via memoirer og dagbøger – over dokumentaragtige noveller og romaner for senere at benytte mere metaforiske, idiosynkratiske og hybridagtige former. Pearl foreslår, at denne udvikling afspejler forfatterernes forsøg på at skabe orden i en kaotisk situation og deres gradvise erkendelse af, at sygdommen ikke lod sig aftvinge en grundlæggende betydning i realismens former (Pearl, 2012, s. 24 ff.). Her er det interessant nok det modsatte billede, der tegner sig i en dansk kontekst. Dels bearbejdes aids krisen tidligere – der bliver udgivet bøger med signifikante aidstemaer allerede fra 1985 – dels benytter litteraturen fra begyndelsen mere eksperimenterende former. Det er kendetegnede, at de tidligste litterære skildringer af aids – Skawbo-Jensen (1985), Sjøgren (1986), Nagel (1986) og Brøgger (1986) – modsat den amerikanske litteratur først søger at finde mening med aids i en mere abstrakt, eksperimenterende form, der låner fra den fantastiske fortælling eller beskriver aids gennem absurde sci fi-scenarier. Det er først en smule senere, at den danske aidslitteratur benytter sig af realismens virkelighedsmimende greb og skildrer mødet med aidskatastrofen gennem hverdagsagtige begivenheder i enstrengede tids- og årsagsforløb formidlet i et ligefremt sprog (det gælder fx Holst, 1987, og Kampmann, 1992). Mere hybride former, der genreblander og på

databasen bibliotek.dk, LGBT+-Bibliotekets onlinekatalog og via gennemgang af Pan-Bladet og Aids-Nyt (M.H. Hansen, 2023, s. 10-11). Fra dette arkiv er udvalgt værker, som præges af litterære greb, hvorfor dag- og debatbøger er fravalgt. Enkelte værker er fundet via privat anbefaling, fx Holguin, der er anbefalet af C.Y. Frostholt.

postmodernistisk vis eksplicit henviser til deres egen tekstlighed, findes derimod sporadisk fra 1987 og frem (fx Holguín, 1987-89; Thorup, 2000; Frostholt, 2023).

Det er svært at gisne om årsagerne til disse regionale forskelle, men det er næppe uvæsentligt, at den amerikanske og den danske aidskrise tegner to meget forskellige forløb. Hvor den amerikanske krise var kendetegnet af det kaotiske som følge af, at myndighederne lod hivberørte grupper i stikken, bestod den danske af et forholdsvist stærkt samarbejde mellem sundhedsmyndigheder og interessegrupper (Fouchard, Hansen & Mikkelsen, 2005; Petersen m.fl., 2023). Dette kan ses som betydningsfuldt i forhold til, hvorvidt det var overladt til miljøerne selv at skabe orden i kaos, eller om de kunne forlade sig på myndighedernes rolle i forhold til dokumentation og oplysning og selv vende sig mod de kunstneriske og eksistentielle spørgsmål, som hiv/aids medførte. Et andet perspektiv er, at aidskrisen i Danmark først for alvor indfandt sig i anden halvdel af 1980'erne, hvilket var senere end den amerikanske aidskrise, der allerede tog fart i 1980'ernes første halvdel, men som de danske queermiljøer på afstand kunne følge med i. Det, som behandles i aidslitteraturen fra årene 1985-86, må således snarere forstås som truslen om en forestående krise end som en akut situation (Larsen, under udgivelse). Dette kan ses som en medvirkende årsag til, at aids i begyndelsen behandles som et mere abstrakt end konkret fænomen, og at det er aids-panikken, snarere end den konkrete sygdom, der er fokus for flere af værkerne. USA optræder da også i disse værker som smittens naturlige lokation og udspringspunkt.

I nærværende artikel fokuserer jeg på selvstændige danske værker, i hvilke aids optræder som et væsentligt tema.³ Artiklens nedslag fokuserer især på perioden, i hvilken krisen reelt og i den offentlige bevidsthed var på sit højeste. Det vil sige fra det første aidstilfælde blev registreret i Danmark i 1981, til de antiretrovirale

³ Det medfører, at artiklens nedslag ikke i så høj grad inkluderer enkeltstående noveller og digte, selvom der også er nogle af disse i perioden. Se fx Poulsen & Wraa, 1991, samt Rosen, 1992.

behandlinger, der kom i 1996, slog igennem med varig effekt i sluthalvfemserne. Som nævnt fokuserer jeg her henholdsvis på ønsket om at finde mening i aids, på homofobi, på anvendelsen af aids som æstetisk greb samt på de aidsramtes egne litterære produktioner, før jeg afsluttende vender mig mod den måde, hvorpå dansk litteratur fra 2000 og frem til i dag har behandlet og husket aids.

Meningen med aids: Døden og kærligheden

Når den danske aidslitteratur forsøger at forstå og give form til aidskrisen, er det som nævnt ikke så meget som et medicinsk faktum men mere som et kulturelt og eksistentielt fænomen. I 1985 og 1986 kommer de første danske romaner, hvori aids optræder som et selvstændigt tema. Karsten Skawbo-Jensens *Byen af mælk og honning* (1985) er henlagt til San Franciscos bøsse miljø. Hovedpersonen er den unge dansker Felix, som inspireret af byens barske skønhed påbegynder et euforisk-dystopisk eventyr og en langsom psykisk deroute, der kulminerer i hans møde med aids. Sygdommen beskrives dog ikke kun som et chok men også som en form for positivt vendepunkt for Felix, der først for alvor forpligter sig på livet og elsker Jonny, da denne er døende. Det afsløres ikke, hvorvidt Felix selv er hivpositiv, men hans møde med aids bevirker et omslag, som afslutter den ellers dystre roman i en fortrøstningsfuld tone. Dermed indvarsler romanen et tema, som skal blive genkommende i dansk aidslitteratur, nemlig hiv/aids som anledning til at vende sig bort fra den uforpligtende seksuelle tomhed for i stedet at orientere sig mod kærligheden som en større og mere forpligtende relation. Den danske aidslitteratur er således fra sin begyndelse præget af et stærkt ønske om at finde en højere mening med aids.

Byen af mælk og honning kredser dog også om de symbolske og kulturelle fortolkninger, som aids bliver til i skyggen af. Dels vender sygdommen den gryende homofrihed til ny forfølgelse, dels viser betegnelseslysten omkring aids at udgøre sin egen smitsomme trussel. Felix foregriber næsten Sontags berømte AIDS

and its Metaphors (1989),⁴ da han bemærker, at "en sygdoms styrke skal måles ved den virkning, den har på verden; ved det postyr, den panik og eftertanke, den afføder, og ikke nødvendigvis ved antallet af dens ofre" (s. 78). Ligesom Sontag er Felix således bekymret for de politiske og sociale konsekvenser, det måtte have at gøre aids til symbolernes holdeplads:

[...] det virker som om alle bærer sygdommen lige midt i hjertekulen og derfor må undgælde for dens kapricer; som om man kun har ventet på en uhelbredelig sygdom af tilpas mystisk oprindelse til, at man kan projicere frygten for atombomben, fattigdommen, for voldsmænd på gaden, for jordskælvet, over på den. På sin vis kan man sige, at sygdommen kommer lige tilpas, for hvor skulle man ellers have gjort af den angst, som har hobet sig op i det tyvende århundredes menneske? (s. 78)

At gøre aids til metafor for sociale bekymringer risikerer således blot at forstærke eksisterende sociale hierarkiseringer. Som jeg vender tilbage til, var dette en problematik, som den danske aidslitteratur senere skulle komme til at strides om i regi af Suzanne Brøgers digtning.

Advarslen om at gøre aids til et samlingspunkt for sociale bekymringer går igen i Elo Sjøgrens dystopiske og mørke satire *Pulvermanden* fra 1986. Romanens hovedhistorie er centreret omkring protagonisten X og dennes søgen efter masochistisk seksuel ekstase, der blandt andet indebærer, at han lader en seksuelt sadistisk landmand ("bonden") bortføre sig til en gård i Jylland, hvor X udsættes for fysisk og psykisk tortur i grænselandet mellem lyst og overgreb. Ligesom i *Byen af mælk og honning* begynder *Pulvermanden* i realisme, men romanen forvandles hurtigt til en hybridagtig og surreel historie, hvor den sadomasochistiske nydelse blander sig med nazikonspirationsteorier og sci-

⁴ Sontags essay er en opdatering af hendes tidligere *Illness as Metaphor* (1978), som blev en inspiration for mange, der skrev om aids i perioden.

fi-fantasier. På tidstypisk postmodernistisk vis udgøres romanen af en række sammenflettede historier, hvoraf én omhandler den paranoia, mistænksomhed og misforståelse, som aids medfører i det københavnske bøsse miljø. Historien følger den aidsparanoide Hertha, der til sin skræk diagnosticeres med hiv, og som, efter at have været paralyseret af en række åbenlyst indbildte symptomer, beslutter sig for at hævne sig ved at give sygdommen videre ved at dyrke ubeskyttet sex med så mange mænd som muligt. For læseren åbenbares det dog, at Hertha uden at vide det er fejl-diagnosticeret, og at det netop er hans hævntogt, der udsætter ham for den smitte, han så hysterisk forsøgte at undgå før sin diagnose. Symbolsk skildres aidsfrygten her som en form for paranoid infektion, der udgør sin egen sygdomsfremkaldende epidemi i homomiljøet – en selvopfyldende profeti så at sige. Dette var en holdning, der, som Bolette Frydendahl Larsen (under udgivelse) viser, var fremherskende i bøsse miljøerne de første år, efter at sygdommen blev registreret og før lægevidenskabens klarere forståelse af dens årsag i 1984. Her blev den offentlige panik omkring den nye ”bøssekræft” med god grund forstået som en direkte forlængelse af den historiske forfølgelse af homoseksuelle: ”For vi har jo egentlig altid vidst at vi var syge/ Homofili er en sygdom, hørte vi som børn”, som digtet ”Rotter” forklarer i en pamflet fra Bøssernes Befrielsesfront (Søren, 1982).

I *Pulvermanden* bliver budskabet, at man må erstatte angsten for aids med et fokus på livet. Romanen tager dermed hul på et andet vægtigt tema i dansk aidslitteratur, nemlig aids som en påmindelse om døden som eksistentielt grundvilkår. Hovedpersonen foretager således en bevægelse væk fra det, romanen karakteriserer som bøsse miljøets *dødsdrift* og *dødsangst* i retning mod større meningsgivende *dødsbevidsthed*. Den negative og dystopiske æstetik til trods bevarer den tidlige danske aidslitteratur tiltroen til, at kærligheden og livet kan fungere som garant for mening på trods af aids, eller netop i lyset af sygdommen. Samme budskab findes i Carsten Nagels skuespil *Dødforelsket* (1986), der skildrer aids som en krise, der blotlægger

såvel homomiljøets internaliserede homofobi som bøssernes individuelle angst for at forpligte sig på kærligheden. Også her bringer aids en ny alvor og dybde ind i det, der skildres som en ellers mere overfladisk og uforpligtende sexkultur i bøsse miljøet.

Den ambivalente tosomhed

Det var dog ikke alle, der var enige i tidens tendens til at idealisere parforhold og tosomhed som indbegrebet af den forpligtende relation. Christian Kampmann fastholder således til det sidste sin skepsis over for ægteskabets faldgruber. Forfatterskabets kredsen om opgøret med de (bedste)borgerlige monogame, heteroseksuelle relationer til fordel for nye muligheder for samliv (Jørgensen og Harding, 2014) afsluttes passende i muligheden for at dø med en selvvalgt familie. Han sidste bog *Skilles og mødes* – der foregår i 1985, blev skrevet omkring 1988 og udkom posthumt i 1992 – er mere kritisk over for den tilflugt i kernefamilien, som den ser frygten for aids resultere i. Også *Skilles og mødes* skildrer den panik og desperation, som aids planter i det danske bøsse miljø, dog her i nyrealismen og den psykologiske realisme, der var Kampmanns form (Jørgensen, 1982; Svendsen, 2001). Romanens omdrejningspunkt er de forskelligartede reaktioner på aids i kredsen omkring en række mænd, der frygter at være smittede med hiv. Aids fungerer her som et forstørrelsesglas for de psykologiske og sociale dynamikker, der blot forstærkes under aids krisen og fører til, at heteroseksualiteten fejres endnu mere, mens skabsbøssen kommer endnu længere ind i skabet.

Aids bliver dog også anledningen til, at den biseksuelle (eller snarere: selvfornegetende homoseksuelle) mand tvinges til at forpligte sig på sin homoseksuelle side.⁵ Da Jacob diagnosti-

⁵ "Biseksuel" fremstår i periodens aids litteratur næsten udelukkende som en betegnelse for mænd, der egentlig er homoseksuelle, men som skjuler deres seksualitet for omverdenen – og måske for sig selv. Det gælder for flere af novellerne i samlingen *Angstens have* (Poulsen & Wraa, 1991), og også for Bostrups *Jeg synes, du skal vide det* (1991), der skriver sig direkte ind i tidens konspirations-teorier om homo- og biseksuelle som smittespredere og magtfulde lobbyister. En

ceres med aids i udbrud, forsøger han først at få sin sidste tid til at fungere med konen Helle, men føler sig i tiltagende grad presset af hendes behov for at spille rollen som ægtepar:

"Jeg kan ikke holde til det," sagde han. "Jeg ville gerne. For din skyld ... Jeg kunne også godt, hvis jeg var rask." Han lo, ligesom i telefonen. "I min reducerede tilstand bliver jeg for udmattet. Jeg er hele tiden ved at besvime ... Sådan virker din velvilje. [...]. Din kærlighed knuser mig. Jeg kan ikke få luft." (s. 125)

Jacob forlader ægteskabets kvælende kærlighed og flytter i stedet ind i et bøssekollektiv for om ikke andet så i sin sidste tid at leve ærligt. Også hos Kampmann bliver aids anledningen til en stærkere forpligtelse. Her er det dog en forpligtelse på relationer, der ikke giver den romantiske kærlighed og parforholdet forrang, men som muliggør bøsselevet som et bredere kollektivt og solidarisk fællesskab. I Kampmanns bøger vedbliver den heteronormative tosomhedskonstellation til det sidste at fremstå som en politisk og menneskelig blindgyde.

Som sådan illustrerer tidens litteratur homomiljøetets politiske splittelse: Skulle man kæmpe for homoseksuelles adgang til ægteskabet eller snarere imod ægteskabet i alle dets former, sådan at nye samlivsformer kunne muliggøres? Ophøjelsen af parforholdet udgjorde for nogle et ambivalent tragisk farvel til de seksuelle og sociale utopier, som 1970'erne havde muliggjort. "Jeg bekender mig til friheden/ men lever i fornuftens tosomhed/ har frivilligt sat mig i fængsel/ af frygt/ sikkerhedens levende død", som Uffe Bjørn Hansen skriver i et aidsdigt i 1985. Aidskrisen åbnede for en folkelig og politisk velvilje over for homoseksuelles ret til at indgå i ægteskab, hvilket i 1989 muliggjordes i form af loven om registreret partnerskab. Men bøsse miljøet var ikke enig

undtagelse er Schaus "Fortsætter" (1988), hvis biseksuelle trekantshistorie ikke i samme grad mistænkeliggør mandligt biseksuelt begær, men dog peger på aids som dets uafviselige kontekst.

om at se dette led i queer medborgerskab som sit ultimative mål. For en del var ægteskab og kernefamilie "institutioner, man hellere ville gøre op med end få adgang til" (Wung-Sung, 2024, s. 186; 2023).

Ungdomsromanens livsbekræftende aidsdød

En medvirkede årsag til, at dele af homobevægelsen forholdt sig skeptisk over for ægteskabet som institution, var erfaringen af, at de heteroseksuelle normer – selv i deres relativt tolerante inklusion af homoseksuelle – tenderede til at gentage de strukturer, som mange bøsser allerede oplevede sig ekskluderet af. Et tydeligt eksempel på denne dynamik findes i tidens ungdomsromaner om aids, der trods deres umiddelbart medfølelsesfulde og antihomofobiske budskaber, også typisk benytter aids som en anledning til at bekræfte heteroseksualitetens forrang som livsbekræftende samværsform.⁶ Det gælder Kirsten Holsts *Min ven Thomas* (1987), der paradoksalt har fået et efterliv som et monumentalt værk om homoseksualitet og aids, selvom disse temaer set med nutidens øjne synes noget overfladisk behandlet.⁷ *Min ven Thomas* skildrer Carls oplevelser i 2. og 3. g., der kredser om hans forelskelse i og gradvise erobring af klassekammeraten Agathe. Sideløbende med fortællingen om Carl og Agathe skildres en række forviklinger, som opstår på baggrund af et rygte om, at Carl er bøsse. Rygtet er Carl selv uforvarende kommet til at sætte i omløb, og det konfronterer ham med en række – for ham selv helt uforståelige – tilfælde af homo- og hivfobi. Netop da Carl og Agathe er blevet

⁶ Sidst i 1980'erne blev der desuden udviklet klassesæt og undervisningsbøger om aids med udråbstegnstitler som *Det er også dejligt!* (Brandt, 1988), *Bliv her Morten!* (Lindstrøm, 1988) og *Tænk dig om Gitte!* (Videbæk, 1988). Her blev aids taget op som et tema, som naturligt nok bekymrede unge, der stod over for deres seksuelle debut.

⁷ Det siger noget om manglen på homoseksuel repræsentation, at så mange (fejll)husker *Min ven Thomas* som en bog "om at være ung bøsse i en tid med aids", som det fx beskrives i *Bøssernes Danmarkshistorie* (Henriksen og Al-Arab, 2021, s. 250).

kærester viser det sig, at Carls' ven Thomas, som vi sporadisk er stødt på i løbet af fortællingen, er blevet smittet med hiv i USA og nu er døende af aids. Samtidig afslører Thomas, at han er bøsse og hele tiden har været hemmeligt forelsket i Carl.

Min ven Thomas' skildring af aids og homoseksualitet gennem en heteroseksuel mandlig hovedpersons øjne har umiddelbart et tydeligt antihomofobisk budskab. Dels gøres Carl bekendt med dele af homofobiens problem gennem sine egne erfaringer med fejlplaceret homofobi. Dels skildrer romanen aids og homoseksualitet med forståelse og omsorg via Carls accept af Thomas' forelskelse og sorg over hans død. Homo- og aidsfobi henvises således til den voksnes generations mere fordomsfulde verdensbillede, der fx fører til, at en gymnasielærer begår selvmord af frygt for at blive afsløret som homoseksuel. De voksnes perfide nysgerrighed og seksuelle fordomme beskrives som noget, de unge i 1980'erne har lagt bag sig. Ikke desto mindre er *Min ven Thomas* en bog, hvis præmis er grundlæggende heteronormativ. Det er heteroseksualiteten, der fremstår som romanens meningsfulde og livgivende omdrejningspunkt på bekostning af homoseksualiteten, som omvendt knyttes til døden. Den heteroseksuelle kærlighedshistorie mellem Carl og Agathe udgør romanens hovedfortælling, mens Thomas' homoseksualitet, aidssygdom og forelskelse i Carl narrativt fungerer som en eftertanke. Thomas dukker først op som betydningsfuld figur på romanens sidste 10 sider, hvor hans primære funktion er at dø af aids. Som en understregning af heteroseksualitetens vitalitet sker dette homoseksuelle dødsfald (romanens andet) umiddelbart efter, at Carl har haft sex med Agathe for første gang. Som reaktion på Thomas' død lover Carl og Agathe hinanden at elske og leve, mens tid er: "Vi vil blive sammen, indtil enten livet eller kærligheden slipper op. Whichever comes first" (s. 272), som romanen slutter. Thomas' homoseksualitet og hivstatus fungerer således som den eksistentielle erfaring, der giver den heteroseksuelle og hivnegative Carls kærlighed fylde og tyngde gennem mødet med dødens alvor. Mødet med aids som kærlighedens og livets skyg-

geside forløser på én gang Carls fortrængte sorg over sin fars død og inspirerer ham til at gribe dagen og nyde livet, (hetero)seksualiteten og kærligheden.

Trods sit antihomofobiske budskab gør *Min ven Thomas* således homoseksualiteten til en påmindelse om døden, mens dens livsbekræftende budskab knyttes til heteroseksuel kærlighed og seksualitet. Begge romanens homoseksuelle karakterer dør, mens den heteroseksuelle kærlighed står sejrende tilbage. Jo mere den heteroseksuelle kærlighed lykkes, jo mere dør den homoseksuelle og omvendt. Et tema, der går igen i mindre kendte ungdomsromaner som *Let us be lovers* fra 1988 af Jakob Dahl. Også her skildres mødet med aids på sikker afstand og udefra af en mandlig heteroseksuel hivnegativ hovedperson, og igen er det vennens aidsdødsdom, der fungerer som det overgangsritual, der fører den heteroseksuelle kærlighed fra ungdommelig forelskelse til et mere realistisk og voksent forhold. Begge romaner skriver sig dermed ind i et gammelkendt tema om homoseksualitet som naturligt sammenhængende med død (Heede, 2015; Pearl, 2012, s. 11; Petersen, 2012). Der er ikke langt mellem *Min ven Thomas'* begærslogik og den, man finder hos fx Herman Bang godt 100 år tidligere, i hvilken døden ligeledes fremstår som "den homoseksuelles spidskompetence" (Heede, 2017, s. 51). Selvom aids-epidemien på den ene side gav anledning til et ungdomslitterært opgør med naturliggjort homofobi, var det kendte heteronormative troper, den fortolkede aids igennem: Senfirsernes ungdomsroman finder mening i aids ved at omforme den homoseksuelles tragiske skæbne til heteroseksuel optimisme.

Tidens forbrugsmentalitet i skyggen af aids

Denne heteronormative logik er også svær at komme udenom i Brøggers litterære fortolkning af aidskrisen. Hendes novelle "Den muntre død" fra samlingen *Den pebrede susen* (1986) er blandt de tidligste danske aidstekster og slår forfatterskabets forhold til aids an: dels interessen for aids som et symbolsk fænomen og dermed som oplagt materiale for kunsten, dels fortolkningen af aids som

metafor for det dødbringende ved en overfladisk forbrugsmentalitet i forhold til sex og intimitet. "Den muntre død" er henlagt til et amerikansk bøsse miljø, her Los Angeles, hvor de to hovedpersoner Christobal og Jean-Claude på forskellig vis forsøger at blive fri af kroppen og dermed uafhængigt af dens begrænsninger – et projekt, de søger at realisere henholdsvis gennem askese og renhed og gennem seksuel eksces i form af orgier, "kranieknep og nævepul" (s. 77). Askesen og eksessen skildres dog som to dødsfornægtende sider af samme sag. Midt i denne rejse mod at transcendere kroppen viser aids sig som et symbolsk og konkret svar. Aids skildres som "en særlig form for pest, der ophævede skellet mellem legemet og universet, mellem ydre og indre, fordi kroppen nægtede at gøre modstand mod det, der kom udefra, men tog venligt imod alt" (s. 67). Modsat de tekster, som novellen er samtidig med – Skawbo-Jensen (1985), Sjøgren (1986) og Nagel (1986) – ender "Den muntre død" ikke i forløsende meningsfuldhed. Hverken dødsbevidstheden, kærligheden eller askesen tilbyder en egentlig sandhed om aids, der snarere tolkes som den symbolske konsekvens af den vestlige civilisations sisyfosarbejde med at disciplinere, undslippe eller forherlige kroppen for at benægte døden.

Denne anvendelse af aids som metafor for det moderne menneskes forhold til seksualiteten udfoldes i skuespillet *Efter orgiet* (1992), som samler Brøggers kunstneriske og filosofiske refleksioner over aids (Allemano, 2004; Woods, 2004). *Efter orgiet* præsenteres som en tragedie, hvilket dog mest fremstår som en genre, stykket ironisk skriver sig op imod. Skuespillet låner fra den græske tragedies patos og selvhøjtidelighed, men er også fyldt med komik som fx det forhold, at stykkets "græskklingende" navne er henholdsvis: Rigor, Mortis, Vulva og Lem. De fire karakterer fungerer på skiftende vis som allegorier på forældregenerationens (døds)stivhed, moderskabet, kvindeligheden, maskuliniteten og bøsse kulturen osv. og indgår med hinanden i forskellige incestuøse relationer med dødbringende konsekvenser (Levy, 1993). I en tidstypisk postmodernistisk col-

lage af mytologiske og ritualistiske billeder, blandet med populærkulturens, reklamens og pornoens formsprog bruger *Efter orgiet* på eklektisk vis løs af tidens troper om aids: aids som Guds/naturens straf, aids som en krise i seksualiteten, aids som et tilbageslag fra 1960'ernes frigjorte seksualitet, aids som modreaktion på en forbrugsfikseret sexkultur såvel som på en seksualiseret forbrugskultur, hvor "[s]exualiteten var alle vegne, undtagen i sengene" (Brøgger, 1992, s. 26).

Mange af stykkets logikker havde Brøgger allerede givet udtryk for i en række kronikker fra 1987 (der blev publiceret som "Virus 1, 2 og 3" i *Kvælstof* i 1990), hvor hun blandt andet talte for, at aids kunne og burde medføre en større forpligtelse på kærligheden: "aids kan være med til at skabe bedre betingelser for en grøde i kærlighedsforholdene! [...] Man vil ikke føle sig så fristet af intimitet uden fortrolighed, aids vil kalde mennesker til at lære hinanden bedre at kende." (s. 282). Som sådan er Brøggers budskab om at vægte kærligheden således ikke så meget anderledes end midtfirsernes bøsse litteratur om aids. Hvad der adskiller hendes aidstekster fra disse, er, at Brøgger grundlæggende udgår fra ideen om aids som naturens straf for den seksuelle revolution. En skyld, der på den ene side demokratisk pålægges hele samfundets forbrugsorienterede syn på seksualiteten, men som på den anden side specifikt illustreres med henvisning til den homoseksuelle rettighedskamp:

Tilværelsens store moral, loven om karma, har selvfølgelig rigelig plads til, at to mænd holder af hinanden og ønsker at leve sammen, hist og pist. Men når de spejlvendte skæbner bliver til massebevægelser, og seksualiteten stilles i guldhedens tjeneste som overordnet regel og dogme, da reagerer eksistensen, som holder meget af variation, men som dog også kræver et minimum af tilpasning. (Brøgger, 1990, s. 272)

Kronikkerne iværksætter således en række betydningsmæssige glidninger, der som her fx sammenkæder homoseksualitet med eksistentiel "goldhed". Den seksuelle frigørelse har ifølge tekstens logik gjort den homoseksuelle frigørelse til et ideal og har dermed skabt et stivnet og overfladisk forhold til seksualiteten, der er blevet knyttet til forbrug snarere end til nærvær og følelsesmæssig forpligtelse. Selvom der på overfladen er ligheder mellem dette budskab om kærlighedsforpligtelse, og det lignende ditto hos Skawbo-Jensen, Sjøgren og Nagel, så er forudsætningen om tilværelsens heteronormative mening selvsagt noget, der skiller dem ad. Dette blev også anledningen til en debat om det, som nogle kritikere så som udtryk for en distancerende æstetisk nydelse af sygdommens kunstneriske muligheder, foretaget af en heteroseksuel forfatter, der ikke selv stod i aidskrisens umiddelbare skudlinje (Rosen, 1992; Skawbo, 1993). Brøggers postmoderne leg med homofobiske metaforer, gjorde i nogles øjne forfatteren til "en litterær flugtbilist, der påberåber sig immunitet, når bøden skal betales" (J.C. Hansen, 1987, s. 57, sp. 2). Det var med andre ord ikke samfundets forhold til sex, men snarere Brøggers forhold til aidskatastrofen, kritikerne så som udtryk for en overfladisk forbrugsmentalitet.

Ord fra dødens tærskel

For nogle kritikere forblev Brøggers forhold til aidskrisen således lovligt abstrakt og udvendigt, ligesom nogle mente, at hendes tekster bar præg af, at sygdommen ikke udgjorde en umiddelbar trussel for hende. Denne kritik peger dog også tilbage på det forhold, at den absolutte hovedpart af den danske skønlitterære produktion om hiv/aids er skrevet fra et andet- eller tredjehånd-indtryk af sygdommen. Mange har noget på spil i forhold til aids, men kun få forfattere er selv hivpositive og/eller døende af aids i udbrud. Dette adskiller den danske aidslitteratur fra den amerikanske og franske, hvor hovedstemmerne blandt andet har været hivsmittede og aidssyge (Pearl, 2012). I en dansk kontekst findes der dog faktisk en håndfuld forfattere, som i perioden benytter

lyrik og prosa til at skildre livet og døden med aids fra et førstehåndsperspektiv.

En af disse er digtsamlingen *Ser solen ånde* (1992), som er skrevet af Jørgen Nielsen (1954-1995), der var aktiv i Stop AIDS, på AIDS-linjen og formand for Navneprojektet, der introducerede praksissen med de berømte aidsmindetæpper i en dansk kontekst (Petersen m.fl., 2024). Samlingen nævner ingen steder aids, men både fordi dens forsidefoto er det samme som det, der efter Nielsens død optrådte på hans eget mindetæppe, og fordi digtene kredser om krop, sex, sygdom og død, er det oplagt at læse *Ser solen ånde* i lyset af aidskrisen. Samlingen kendetegnes af en råhed, der forbinder dem til samtidens punkæstetik à la Strunge, men også til tidligere ekspressionister som Broby-Johansen. De er generelt ordknappe, lige så nedbarberede som de kroppe, de beskriver, i hvilken døden er tydeligt nærværende: "øjenbrynsbuerne/ kindbenene/ & kæbens linier/ der træder frem/ & bliver tydeligere/ i de sidste dage/ som en lås der langsomt/ lukkes" (s. 82). Et genkommende tema er mødet mellem en blød barnekrop og en kold, brutal virkelighed "lægger barnet ned/ træder hårdt / som at knuse flue/ mod glas" (s. 73). Nogle anmeldere læste disse billeder som en psykologisk årsagsforklaring på den voksnes forsøg på at fylde eksistentiel tomhed med (homo)sex (Wivel, 1992). I lyset af Nielsens hivstatus og aktivistiske aidsarbejde synes det dog mere nærlæggende at læse dem som meditationer over uskyldens død i mødet med sygdommens kolde realitet og dermed som billede på bøssekluturens tabte generation.

Der er meget af den samme voldsomhed i Karsten Henrik Melins digtsamling *Intet håb er tabt forude* (1993). Samlingen er struktureret i tre dele, der markerer et følelsesmæssigt før og efter aids såvel for den individuelt ramte som for bøsse miljøet som helhed: fra den vitalistiske ekstase over diagnosens chok til den langsomme accept af den forstående død. Digtene er præget af direkte seksuelle beskrivelser blandet med mytologiske og bøsseklulturelle referencer. Det er voldsomme kropslige beskrivelser, der blandt andet tager udgangspunkt i de aidsrelaterede følge-

sygdommes karakteristika som sit metaformmateriale: "Helvedesilden broderer hans hud/ Svampene blomstrer i hans svælg/ Lungerne fyldes med betændelse" (s. 51). Melins helvedesblomster er en lovsang til ekstasens og grusomhedens skønhed; et univers, der er langt fra det noget mere forsonende sprog i samlingen *Facetter* (1994) af Uffe Bjørn Hansen (1946-1993), som i knækprosaform skildrer den opmærksomhed på det hverdagslige, der skærpes i lyset af den forestående død. Digtene kredser om de små ting. Om at være her bare lidt endnu: "For er det i morgen/ kropsvarmen er 42?/ Er det i morgen/ jeg taber håret?/ Er det i morgen/ kroppen nægter livet?" (s. 27). Samlingens fokus på det nære, og dens insisteren på at fastholde et glimt af håb minder om pårørendedigtsamlingen *Den tidløse dag* (1997) af Bo Frisov om samme tema. Den sidste deler nærhedsfokuset, selvom dens glimtvisе trods og vrede knytter den mere til Nielsens vilde stemme end til Hansens afklarede ro.

En undtagelse fra den lyriske form er det selvudgivne romanlange manuskript *Pafi, mit virus og jeg*, som er en prosafortælling om at være hivpositiv og døende af aids. Manuskriptet, der er skrevet af den dansk-colombianske multikunstner (performancekunstner, koreograf, matematiker, forfatter m.m.) Jorge Holguín Uribe (1953-89), er oversat fra spansk til dansk og produceret i løbet af 1987-89, hvor Holguín i længere perioder var indlagt på Hvidovre Hospital. I *Pafi, mit virus og jeg* skildrer hovedpersonen sine oplevelser på hospitalet, hvor han er indlagt med aids i udbrud. Han fortæller henvendt til læseren, men også til den lille tøjbamse Pafi, som er hans primære samtalepartner. Bogens tone er derfor også på en gang barnligt naiv og barskt nøgtern:

Nogle dage – ikke alt for ofte – er der pludselig tumult uden for en af stuerne. Hvisken og tischen. Gråd. Sygeplejersker, der lister omkring på tåspidserne. En læge, der går og kommer. Familie og venner ...

Så ved vi, Pafi og jeg, at vi om aftenen vil kunne vente at se en smal bære på hjul rulle forbi på gangen uden for vores værelse. En smal bære hvis passager er dækket til med et nyt, hvidt lagen med sorte kanter. Og på hans bryst en lille buket blomster. (s. 121)

Også *Pafi, mit virus og jeg* arbejder med mødet mellem det barnlige og sygdommens hårde virkelighed. Selvom dens tone er en meget anden end Melins og Nielsens, er Holguíns manuskript på sin vis lige så brutalt. I et ikkealarmerende stemmeleje forklarer den, hvordan det konkret og kropsligt går for sig, når man skal dø af aids: ”Du ved godt, at jeg ikke kan følge med dig ned i kisten, ikk?” begyndte Pafi en dag efter at have siddet stille og grublet et stykke tid.” (s. 121). Det er aidsdøden fortalt for børn. Det påtaget barnlige er noget, Holguín generelt synes at have arbejdet med i sin praksis. Det ses fx i hans danseperformances, hvor det naive fungerer som en surrealistisk effekt, der på én gang fremmedgør beskueren og åbner for erkendelsen.⁸ På samme måde afspejler *Pafi, mit virus og jeg* et ideal om at møde verden på en barnligt naiv og direkte måde, som også indeholder en kim til at kurere andres aidsangst:

[...] hvis nu børnene fik at vide, hvordan det er i virkeligheden, så ville de måske ikke blive så rædselsslagne, men i stedet passe rigtig godt på ikke selv at blive smittet [...]. De voksne er som regel mere bange for Døden end børn. Det er derfor, de bliver nødt til at finde på så mange forklaringer og historier. (s. 50-51)

Romanens hovedperson møder verden åbent og håber, at han og hans diagnose kan blive mødt på samme måde. Det er dog også det påtaget barnlige, der betinger bogens brutale dobbelthed. Mere indirekte træder Pafi frem som jegets stedfortræder, gennem

⁸ Se Holguíns mindeside: <https://www.jorgeholguin.com/>

hvem han eksternaliserer sine smertefulde oplevelser. Det er gennem tøjbamsens distancerende genfortælling, vi erfarer, at jegets reaktioner på sygdommen også involverer skrig og gråd (s. 78). Pafi tillader jeget en selvtrøstende praksis, hvor han, der ikke selv bliver trøstet og reddet, kan trøste og redde bamsen, som var den ham selv: "vi tilbragte mangen en stund med at tude neden under dynerne" (s. 8). Det harmoniserende og pædagogisk forklarende sprog peger således også på jegets følelse af forladthed og tegner et knugende portræt af aidsdødens ensomhed og desperation. Eksternaliseringen peger på Pafi som det, psykoanalytikeren Winnicott betegner som et transitionsobjekt, der for barnet muliggør udviklingen af et selv i overgangen mellem forskellige faser (Winnicott, 1953), og som jeget i *Pafi, mit virus og jeg* udspiller i den endelige transition fra levende til død.

At mindes aids

Selvom der stadig ingen udsigt er til en kur mod aids i første halvdel af 1990'erne, sker der alligevel en vis litterær afmatning af temaet. Allerede fra omkring 1993-94 bevæger den danske aidslitteratur sig fra det socialrealistiske og kunstnerisk eksperimenterende over i de mere kulørte genrer. Her figurerer aids som del af krimiplots (Jan Thiele, *Døden har en dårlig smag*, 1993), som genstand for urbane vandrehistorier (Peter Nielsen, *Helenas høst*, 1994), som del af komiske dystopier (Peter Gjellerup Koch, *Under svanens vinger*, 1994) eller som grusomt endeligt i spionfiktioner (Kjeld Koplev, *Den kinesiske elsker*, 1997). Hvor aids i midtfirserne fremstod som en (betydnings)krise, er sygdommen godt ti år senere til dels reduceret til et spændingsindslag.

Den mere seriøse aidslitteratur vender dog tilbage fra begyndelsen af årtusindskiftet, hvor kombinationsbehandlingen fra 1996 har gjort aids til en kronisk snarere end dødbringende sygdom. Litterært afspejler dette sig ved, at litteraturen bliver mere retrospektiv. Kirsten Thorups *Bonsai* (2000) er det første danske værk, der benytter et mere tilbageskuende blik på aids-krisen. *Bonsais* skildring af et selvmord som følge af aidssygdom

placerer således denne del af handlingen før 1996. Romanen udgør en intrikat komponeret hybridtekst (Skyum-Nielsen, 2006), der gennem forskellige perspektiver, stemmer og performative personaer (Zeuthen, 2008, s. 220) "centrumløst" (Svendsen, 2004) beskriver et dysfunktionelt, men også komplekst kærligt forhold mellem kvinden Nina og hendes (eks)mand Stefan, der efter ægteskabets ophør bliver smittet med hiv. Stefans homoseksuelle side, som Nina kun langsomt erkender, skjules lige så meget på grund af hans internaliserede homofobi, som af hendes manglende vilje til at acceptere sandheden om deres forhold. Hans selvmord skal forhindre en smertefuld død af aids, men synes i lige så høj grad at skulle udgøre et værn mod at blive afsløret som bi-/homoseksuel. Stefans langtrukne, kaotiske og rodede dødsprocess bliver dog snarere en symbolsk miniversion – en bonsai, om man vil – af de umulige betingelser for værdighed og selvbestemmelse, han er underlagt. I *Bonsai* bliver aids således den virkelige omstændighed, der afslører de modstridende psykologier og forventninger, Nina og Stefan er gået ind i ægteskabet med. Romanen viser dog også, hvordan de begge underlægger sig forskellige selvhæmmende logikker: han ved at lukke sin seksualitet inde i skabet, hun ved at fastlåse sig selv i en venten på at finde mening og befrielse gennem det heteroseksuelle parforhold. Også de er på en måde bonsai-træer, (selv)undertrykte i væksten.

Bonsai bliver den første bog, der ser tilbage på aidskrisen som noget, der *er* sket, det vil sige en krise, der foregik i den nære fortid. Herefter holder aidslitteraturen en pause. I 00'erne er der kun ganske få værker, som indeholder et bemærkelsesværdigt aidsmotiv. Først i 2010'erne bliver aidskrisen igen genstand for sin egen litteratur. Mellem 2000 og 2020 er der hovedsageligt to tendenser i den danske aidslitteratur: Dels skildres aids som en aktuelt pågående krise i det globale syd, dels som en afsluttet dansk krise, man historisk ser tilbage på. Hvor aidslitteraturen i perioden 1985-1994 primært havde Danmark og til dels USA som sin scene, ses der fra 00'erne en øget bevidsthed om det globale

syd som det sted, hvor aidskrisen mest presserende udspiller sig. Dette tema havde enkelte værker taget hul på allerede i 1990'erne med underholdningsbøger som ovennævnte *Den kinesiske elsker* og *Under svanens vinger*. I en mere alvorsfuld tone, men dog stadig gennem et umiskendeligt hvidt blik, behandles aidsproblematikken i det globale syd i Tørk Haxthausens *Stilheden før* (2003), Arne Andreasens *Bryd tavsheden* (2005), Ben Hurs *Rødt støv: en flygtning krydser sit spor* (2006), Lars Damkjærs *Samadhi* (2011) og Nadja Manghezis *Capulana fabrikken* (2021). Det globale syd bliver her enten det område, hvor aidskrisen naturligt udspiller sig eller, som i *Samahdi*, destinationen for en dannelsesrejse for den hvide, danske hivpositive mand (M.H. Hansen, 2023).

Ved siden af skildringen af aids i det globale syd behandles aids af flertallet i forbindelse med historiske tilbageblik på 1980'erne (Hasle, 2013; Søe, 2014; M. Nielsen, 2014). Mest detaljeret sker det i Knud Heickendorffs *Krakeleringer* (2012), der er henlagt til 1994, men også har tilbageblik til 1980'erne, som den hivpositive Jens bliver mindet om, da hans ekskæreste Erik begår selvmord som følge af at blive diagnosticeret med aids i udbrud; en begivenhed, der udløser en række erkendelser om de mindre flatterende sider af Eriks personlighed. Det er *Krakeleringer*, der i tone og fortællegreb kommer nærmest at være en dansk version af det svenske aidsstorværk *Tør aldrig tårer bort uden handsker* (Gardell, 2013-15). Ikke helt så stort anlagt, men med udgangspunkt i samme skærende kontrast mellem senhalvfjerdsernes glade homofrigørelse i Bøssernes Befrielsesfront og senfirsernes tragiske tilbageslag på grund af aids. I de tilbageskuende værker indgår aids primært som del af den historiske beskrivelse af 1980'erne og altid i relation til beskrivelser af mandlig homoseksualitet. Ifølge Juul (under udgivelse) kan hiv/aidskrisen ligefrem læses som et tema, der også på mere implicit vis "hjem søger" litterære repræsentationer af homoseksuelt begær i nyere bøsselitteratur, og som kan spores som en mere tavs baggrundshistorie i værker som Tomas Lagermand Lundmes *Forhud* (1998), Bjørn Rasmussens *Huden er det elastiske hylster der*

omgiver hele legemet (2011) og Niels Henning Falk Jensbys *Techno* (2016). Dette implicitte spor bliver mere tydeligt i 2020'erne, hvor en opblomstret interesse for at genbesøge aidskrisen peger på ønsket om at forstå krisens betydning for nutidig dansk queer-kultur og -identitet. Det ses momentvis i bøger som Thomas Lagermand Lundmes *Jeg må ikke begynde på noget* (2020), Mads Lodahls *Sauna* (2021), Gry Stokkendahl Dalgas' *At performe transkønnet vrede* (2022) og Nikolaj Tange Langes *Romeo & Seahorse* (2022), mens det udgør et mere gennemgående motiv i C.Y. Frosthols *Til den ven jeg aldrig har kendt* (2023), der genbesøger aidskrisen gennem sin læsning af den franske forfatter Hervé Guiberts forfatterskab.

En dansk aidslitteraturhistorie

Som det fremgår, er det bestemt muligt at tale om en dansk aidslitteratur, idet sygdommen figurerer som et eksplicit tema i en række danske værker. Sammenlignet med amerikansk og svensk litteratur har Danmark en unik aidslitteraturhistorie, der præges af sit eget særlige formvalg og fokus. Den danske skønlitteratur har gjort et væsentligt stykke arbejde med at fortolke sygdommen, men det er samtidig bemærkelsesværdigt, at det kun er i et mindretal af de omtalte værker, at aids udgør et så bærende tema, at værkets plot eller form grundlæggende afhænger af det. Blandt sådanne aids-kanoniske værker vil jeg primært placere *Skilles og mødes*, *Pafi, mit virus og jeg*, *Efter orgiet*, *Ser solen ånde* og *Krakeleringer*, mens det er betegnede, at selv vægtige værker som *Pulvermanden*, *Min ven Thomas* og *Bonsai* kun behandler aids som en mere sekundær problematik. Selve fraværet af aids som bærende tema kan i sig selv forstås som et budskab om sygdommens betydningsmulighed og fortolkningsrammer: Er aids overhovedet et fænomen, der kan forstås "i sig selv"? Eller er epidemier altid del af noget større? Langt størstedelen af de værker, som befinder sig på nærværende artikels referenceliste, synes at pege på det sidste.

Referencer

- Allemano, M. (2004). *Suzanne Brøgger. En introduktion*. Gyldendal.
Andreasen, A. (2005). *Bryd tavsheden*. KFUM og KFUK i Danmark.

⁹ Udover Jonas Gardells trilogi registrerer den svenske queerlitteraturredatabase <https://queerlit.dh.gu.se/> kun seks skønlitterære svenske tekster, der fra 1988 til i dag, behandler hiv/aids som et væsentligt tema (søgning februar 2024).

- Bissenbakker, M. (2005). *Begreb om begær. Queeringer af nyere dansk litteratur*. Syddansk Universitetsforlag.
- Bissenbakker, M., & Petersen, M.N. (2012). *I affekt: skam, frygt og jubel som analysestrategi*. Center for Kønsforskning, Københavns Universitet.
- Bostrup, E. (1991). *Jeg synes, du skal vide det*. CDR-Forlag.
- Brandt, A. (1988). *Det er også dejligt! Om at leve livet med kærlighed – og uden angst for AIDS*. Gyldendal.
- Brøgger, S. (1986). Den muntre død. I *Den pebrede susen* (s. 63-78). Rhodos.
- Brøgger, S. (1992). *Efter orgiet. En tragedie*. Rhodos.
- Brøgger, S. (1990). *Kvælstof*. Rhodos.
- Crimp, D. (1987). AIDS: Cultural Analysis/Cultural Activism. *October*, 43, 3-16. MIT Press. <https://doi.org/10.2307/3397562>.
- Crimp, D. (2002). *Melancholia and Moralism: Essays on AIDS and Queer Politics*. MIT Press.
- Cvetkovich, A. (2003). *An Archive of Feelings: Trauma, Sexuality, and Lesbian Public Cultures*. Duke University Press.
- Dahl, J. (1988). *Let us be lovers*. Rosinante.
- Dalgas, Gry Stokkendahl (2022). *At performe transkønnet vrede*. Amulet.
- Damkjær, L. (2011). *Samadhi*. Siesta.
- Danbolt, M. (2013). *Touching History: Art, Performance, and Politics in Queer Times* [ph.d.-afhandling, University of Bergen]. Academia.edu.
- Fouchard, J., Hansen, B., & Mikkelsen, H. (2005). *Bøssepesten. Historien om aids-bekæmpelsen blandt bøsser i Danmark 1981-1996*. Borgen.
- Frisov, B. (1997). *Den tidløse dag*. Klim.
- Frostholm, C.Y. (2023). *Til den ven jeg aldrig har kendt*. Tredje september.
- Gardell, J. (2013). *Tør aldrig tårer bort uden handsker. 1. Kærligheden*. Tiderne Skifter.

- Gardell, J. (2014). *Tør aldrig tårer bort uden handsker. 2. Sygdommen.* Tiderne Skifter.
- Gardell, J. (2015). *Tør aldrig tårer bort uden handsker. 3. Døden.* Tiderne Skifter.
- Hansen, J.C. (1987). Den litterære flugtbilist. *Fredag*, 1987 (10), 56-58.
- Hansen, M.H. (2023). *AIDS som anledning: en undersøgelse af den danske aidslitteratur fra 2000-2020 og dens identitetskategorier* [upubliceret kandidatspeciale]. Københavns Universitet.
- Hansen, U.B. (1994). *Facetter.* Wellcome Danmark, Vanløse Grafisk.
- Hansen, U.B. (1985, 19. oktober). "Min frihed" (digt). *Kærlighedskarrusellen. Ekstra Bladet.*
- Hasle, L. (2013). *Opstandelse.* Multivers.
- Haxthausen, T. (2003). *Stilheden før.* Klim.
- Heede, D. (2017). "Det er Liv eller Død!": Homoseksuelle i dansk og norsk litteratur 1880-1941: En bioetisk undersøgelse af heteronarrativitet. *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift*, 20(1), 50-76.
- Heede, D. (2015) Når enden er god. Heteronarrativitet og døde homoer. *Kvinder, Køn & Forskning*, 24(2), 7-19.
- Heickendorff, K. (2012). *Krakeleringer.* Skriveforlaget.
- Henriksen, L., & Al-Arab, C. (2021). *Bøssernes Danmarkshistorie 1900-2020.* Forlaget 28B.
- Holguín, J. (1987-89). *Pafi, mit virus og jeg.* <https://www.jorgeholguin.com/wp-content/uploads/2018/11/PAFI-MIT-VIRUS-OG-JEG.pdf>. (Læst 19.02.2024).
- Holguín, J. (2024). *Pafi, the Virus and I* (Kopi ved Mariluz Holguín). <https://www.jorgeholguin.com/wp-content/uploads/2024/01/PafiEnglish.pdf>.
- Holst, K. (1987). *Min ven Thomas.* Gyldendal.
- Hur, B. (2006). *Rødt støv. En flygtning krydser sit spor.* Tværsam, Underskoven.
- Jensby, N.H.F. (2016). *Techno.* Gyldendal.

- Juul, A. (u.d.). *Sex efter aids. Homoseksualitet og queer maskuliniteter i nyere dansk litteratur* [igangværende ph.d.-projekt]. Københavns Universitet.
- Jørgensen, J.C. (1982). Christian Kampmann. I T. Brostrøm & M. Winge (red.), *Danske digtere i det 20. århundrede* (3. udg., bd. 5, s. 13-28). Gads Forlag.
- Jørgensen, J.C., & Harding, M. (2014). Christian Kampmann – forfatter. *Dansk Biografisk Leksikon* på lex.dk. Hentet 12. november 2024 fra https://biografiskleksikon.lex.dk/Christian_Kampmann_-_forfatter.
- Kampmann, C. (1992). *Skilles og mødes. En roman*. Gyldendal.
- Koch, P.G. (1994). *Under svanens vinger*. Branner og Korch.
- Koplev, K. (1997). *Den kinesiske elsker*. Aschehoug.
- Larsen, B.F. (under udgivelse). *AIDS Hysteria – Emotions of AIDS in Denmark 1981-1986*.
- Levy, J.L. (1993). Smittens læskende kilde. *Nyt forum for kvindeforskning*, 13(2), 64-71.
- Lindstrøm, C. (1988). *Bliv her Morten!* Gyldendal.
- Lodahl, M.A. (2021). *Sauna*. Gyldendal.
- Lundme, T.L. (1998). *Forhud*. Munksgaard, Rosinante.
- Lundme, T.L. (2020). *Jeg må ikke begynde på noget*. Vandkunsten.
- Manghezi, N. (2021). *Capulana fabrikken*. Eget forlag, Underskoven.
- Melin, K.H. (1993). *Intet håb er tabt forude*. Klim.
- Nagel, C. (1986). *Dødforelsket*. Forlaget Pan.
- Nielsen, J. (1992). *Ser solen ånde*. Gyldendal.
- Nielsen, M. (2014). *Den endeløse sommer*. Gyldendal.
- Nielsen, P. (1994). *Helenas høst*. Centrum.
- Nyegaard, N. (2023). Forord: queerteoretiske potentialer og dissonanser. *Kultur & Klasse*, 51(136), 3-30.
- Pearl, M.B. (2012). *AIDS Literature and Gay Identity: The Literature of Loss*. Routledge.
- Petersen, M.N. (2012). *Somewhere, over the rainbow: Biopolitiske rekonfigurationer af den homoseksuelle figur* [ph.d.-afhandling]. Københavns Universitet, Center for Kønsforskning.

- Petersen, M.N., Wung-Sung, T., Sandset, T., Larsen, B.F., Møller, K., Bissenbakker, M. (2023). En introduktion til en skandinavisk hiv/aids-historie. *Kvinder, Køn & Forskning*, 35(1), 7-20.
- Petersen, M.N., Wung-Sung, T., Larsen, B.F., Bruun Larsen, C., Bissenbakker, M. (2024). *Aids-krisens Danmarkshistorie*. Gad.
- Poulsen, P., & Wraa, I. (1991). *Angstens have. 16 forfattere om HIV og AIDS*. Myren.
- Rasmussen, B. (2011). *Huden er det elastiske hylster der omgiver hele legemet*. Gyldendal.
- Rosen, M. (1992). Med slimet klitoris i plisseret nederdel. *Hug!* 14(64), 90-93.
- Schau, J.M. (1988). Fortsætter. *Far, mor og børn*. Gyldendal.
- Sjøgren, E. (1986). *Pulvermanden*. Tiderne Skifter.
- Skawbo, K. (1993, 13. marts). Fader Dylan og de andre. *Politiken*, s. 5-6.
- Skawbo-Jensen, K. (1985). *Byen af mælk og honning*. Gyldendal.
- Skyum-Nielsen, E. (2006). En piges forvandlinger. *Passage – Tidsskrift for Litteratur og Kritik*, 21(56), 55-69.
- Sontag, S. (1978). *Illness as Metaphor*. Farrar, Straus, Giroux.
- Sontag, S. (1989). *AIDS and its Metaphors*. Farrar, Straus, Giroux.
- Svendsen, E. (2001). Christian Kampmann. I A.-M. Mai (red.), *Danske digtere i det 20. århundrede* (4. udg., bd. 2, s. 370-376). Gad.
- Svendsen, E. (2004). Kirsten Thorups roman 'Bonsai' som hermeneutisk udfordring. I A. Gemzøe (red.), *Fortællingen i Norden efter 1960* (s. 271-280). Aalborg Universitetsforlag.
- Søe, S. (2014). *Forbudt torsdag*. Tiderne Skifter.
- Søren. (1982, januar). "Rotter" (digt). *Hvis tårer var guld. Tema: Kræft* (pamflet). Bøssernes Befrielsesfront.
- Lange, N.T. (2022). *Romeo & Seahorse*. Gladiator.
- Thiele, J. (1993). *Døden har en dårlig smag*. Chr. Erichsen.
- Thorup, K. (2000). *Bonsai*. Gyldendal.

- Treichler, P.A. (1999). *How to Have Theory in an Epidemic*. Duke University Press.
- Videbæk, K. (1988). *Tænk dig om Gitte!* Stout.
- von Essen, S. (2024, 23. januar). En del af os selv. *Weekendavisen*. Id: ea10f75d.
- Warburton, T.R. (2014). *From AIDS to Assimilation: Representations of Male Homosexuality in Swedish Literature* [ph.d.-afhandling, University of Washington]. University of Washington Libraries Digital Collections.
- Winnicott, D.W. (1953). Transitional objects and transitional phenomena; A Study of the First Not-Me Possession. *The International Journal of Psychoanalysis*, 34(2), 89-97. American Psychological Association.
- Wivel, H. (1992, 30. oktober). Smertens poesi i bevægende debut-samling. *Berlingske Tidende*, sekt. 2, s. 6. Id: AZ362346.
- Woods, G.A. (2004). From Postmodern Fragmentation to Rebirth: Suzanne Brøgger's Work from the Early 1990s. *Scandinavian Studies*, 76(2), 257-278.
- Wung-Sung, T.d.F. (2023). Radical Means with Compliant Ends: De-Radical Transformations of the Gay and Lesbian Movement in Denmark between Stonewall and The Aids Crisis. I K. Andresen, S. Justke & S. Schüler-Springorum (red.), *Vom Ich zum Wir und wieder zurück? Subjektverständnis zwischen Politisierung und Entradikalisierung seit den 1960er* (s. 62-80), Wallstein Verlag.
- Wung-Sung, T.d.F. (2024). "Aids angår alle": Reaktioner, håndteringer og udviklinger under hiv/aids-epidemien i Danmark. *TEMP – Tidsskrift for historie*, 14(28), 182-205.
- Zeuthen, L. (2008). *De virkelige halvfjerdserne. Krop, køn og performativitet hos Suzanne Brøgger og Kirsten Thorup* [ph.d.-afhandling]. Københavns Universitet, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab.